

HAL
open science

Zit je te denken of ben je aan het piekeren?

Maarten Lemmens

► **To cite this version:**

Maarten Lemmens. Zit je te denken of ben je aan het piekeren?. *Nederlandse Taalkunde*, 2015, 20 (1), pp.5-36. 10.5117/NEDTAA2015.1.LEMM. halshs-01511866

HAL Id: halshs-01511866

<https://shs.hal.science/halshs-01511866v1>

Submitted on 21 Aug 2017

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Zit je te denken of ben je aan het piekeren? Persistentie in het synchrone gebruik van de PREP- en POS-progressiefconstructies in het Nederlands

Maarten Lemmens

Université Lille 3 & UMR 8163 STL, Frankrijk

maarten.lemmens@univ-lille3.fr

http://perso.univ-lille3.fr/~mlemmens

Abstract

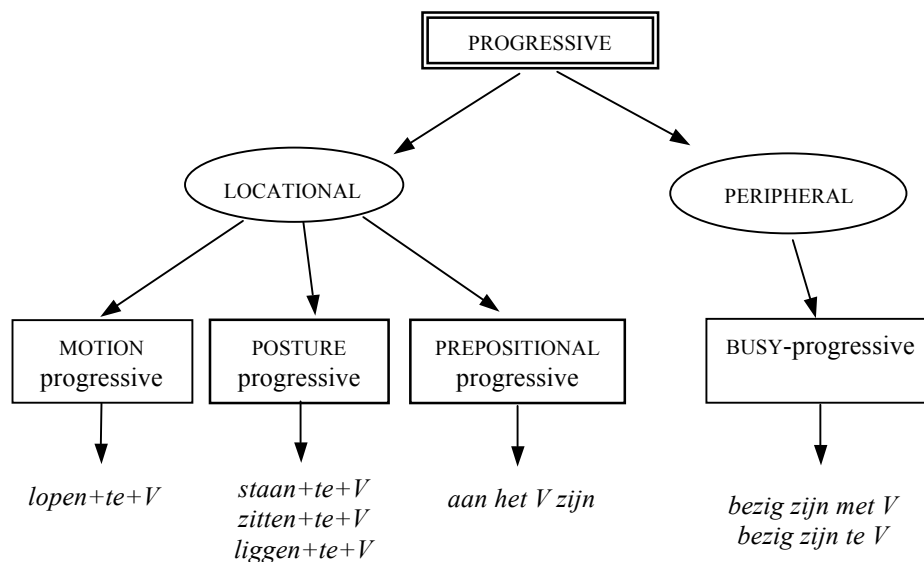
This article presents a corpus-based comparison of the two most frequent progressive constructions in Dutch: the prepositional construction *aan het INF zijn* 'be at the INF' (PREP-progressive) and the posture verb construction *liggen/zitten/staan+te+INF* 'lie/sit/stand+to+INF' (POS-progressive). Both constructions have in common that they cannot occur with stative verbs, both are grammaticalised constructions with locative origins and both can often occur with the same verbs. However, we argue that each construction has its own semantic profile: the PREP-progressive has a *processual* profile, zooming in on the ongoing process itself, whereas the POS-progressive has a *situational* profile, typically locating the ongoing process in a well-described spatio-temporal frame. This profile is in fact a relic from their original postural use; as such, the POS-progressive provides a good illustration of Hopper's (1991) persistence principle.

Inleiding

In een interview (in het Nederlands) op het VRT radiojournaal op 14 oktober 2008 sprak de toenmalige (Franstalige) staatssecretaris Melchior Wathelet Jr. over de economische maatregelen die genomen moesten worden; ter rechtvaardiging van de budgettaire bezuinigingen die op stapel stonden, zei hij: "wij zijn bezig met een economische crisis".¹ Van zijn beheersing van het Nederlands geen slecht woord, maar toch valt deze zin op door zijn niet-idiomatische karakter. Het is een beetje vreemd te zeggen dat we "bezig zijn" met een crisis; meer idiomatisch is het te zeggen dat we 'er midden in **zitten**', of dat we een crisis '**aan het doormaken** zijn'. De moeilijkheid die de staatssecretaris ondervindt met de keuze van de juiste Nederlandse uitdrukking voor een aan de gang zijnde situatie en/of handeling, is absoluut niet ongebruikelijk bij (Franstalige) leiders van het Nederlands. Zij twijfelen vaak of ze nu *bezig zijn met + NG / bezig zijn te + INF zitten/staan/liggen+te+INF* dan wel *aan het+INF+zijn* moeten gebruiken; het zijn immers allemaal mogelijke progressiefconstructies die vaak in vergelijkbare contexten gebruikt worden. Vaak zal je ook contaminaties aantreffen in het taalgebruik van L2-leiders, zoals *Ik zit aan het werken* of *Ik ben te lezen*.

¹ Ik wil graag Evie Couss , Philippe Hilgsmann, en Roel Vismans bedanken voor hun constructieve commentaar op mondelinge presentaties van het hier beschreven onderzoek; mijn oprechte dank ook aan de twee anonieme rapporteurs en de redactie van *Nederlandse Taalkunde* voor hun kritische maar constructieve commentaar. Een speciaal woord van dank gaat naar Kristel Van Goethem voor de organisatie van twee workshops waar ik delen van dit onderzoek heb kunnen presenteren, voor het samenstellen van deze bundel en voor haar opmerkingen op eerdere versies van dit artikel. Resterende fouten of onnauwkeurigheden zijn, uiteraard, geheel mijn verantwoordelijkheid.

De verschillende mogelijkheden om in het Nederlands een aan de gang zijnde handeling of situatie uit te drukken vinden meestal vergelijkbare tegenhangers in de andere Germaanse talen. In navolging van Ebert (2000) en Bertinetto *et al.* (2000) kunnen we een algemene opdeling maken tussen enerzijds constructies die in oorsprong locatief waren en anderzijds (meer perifere) constructies die afgeleid zijn van andere uitdrukkingen. De groep van locatieve constructies kan vervolgens opgedeeld worden in drie subgroepen: (i) positiewerkwoorden (POS-progressief), bijvoorbeeld *Ik zit te lezen; Hij staat goed te tennissen; Het schip ligt in het dok te roesten*; (ii) bewegingsuitdrukkingen (MOT-progressief) bijvoorbeeld *Zij loopt de hele dag te zingen*, en (iii) locatieve preposities (PREP-progressief), bijvoorbeeld *Jan was de auto aan het wassen*.² De perifere constructies hebben een meer uiteenlopende oorsprong, maar kunnen binnen de Germaanse talen *grosso modo* in twee groepen worden opgedeeld: (i) de constructies met BEZIG-uitdrukkingen, zoals *Ik ben bezig een brief te schrijven* en (ii) de constructies met HOUD-werkwoorden. Deze laatste komen in het Nederlands niet voor, maar in het Zweeds wordt de progressief courant uitgedrukt met het gegrammaticaliseerde werkwoord *hålla* ('houden'), bijvoorbeeld *Jag hållar på att skriva ett brev* (lett. ik houd op/aan te schrijven een brief = 'Ik ben een brief aan het schrijven'). Schematisch kan je de verschillende progressiefconstructies in het Nederlands als volgt voorstellen (om verwarring te vermijden gebruiken we Engelse meta-terminologie).³

Figuur 1: Schematische voorstelling van de progressiefconstructies in het Nederlands

² Strikt genomen kan ook de absentief constructie (vb. *Hij is vissen*, zie ook de Groot 1995, Verhagen 2005) in het lijstje opgenomen worden: het drukt immers ook een aan de gang zijnde handeling uit, maar heeft daarnaast ook de extra implicatie van afwezigheid.

³ Dit schema is op zijn beurt een vereenvoudigde versie van het schema in Lemmens (2012), waarin een meer volledig schema wordt gegeven voor de Germaanse talen.

De grammaticalisering van locatieve constructies naar progressieve is reeds uitvoerig besproken in de literatuur (zie o.m. Comrie 1976, Heine *et al.* 1991, Bybee *et al.* 1994, Kuteva 1999, Boogaart 1999, Ebert 2000, Bertinetto *et al.* 2000). Comrie (1976) gebruikt overigens net de Nederlandse *aan het+INF* constructie als voorbeeld van “[t]he most widespread parallel [...] between progressive aspect and expressions referring to the place where something is located” (1976: 98). Een vergelijkbare opmerking over de verklaring van de grammaticalisatie van locatieve constructies tot progressiefconstructies vinden we bij Bybee *et al.* die beweren dat het gaat om “the location of an agent as in the midst of an activity” (1994:133) of bij Bertinetto *et al.*: “the original meaning of most PROG devices must have been that of a stative construction, expressing the idea of ‘being (i.e., finding oneself/itself) in a state’” (2000:539). Merk overigens op dat er in het Nederlands naast *aan het + INF + zijn* ook de verwante constructie *aan DET + N + zijn* bestaat (vb. *aan het werk / de lunch zijn*). Deze constructie wordt meestal niet als een echte progressiefconstructie beschouwd (onder meer omdat ze beperkt is tot enkele courante naamwoorden, hoofdzakelijk *werk*), maar ze is toch op hetzelfde conceptuele principe gestoeld, m.n. de localisering ten opzichte van de activiteit; het werkwoord *zijn* staat hier in aspectueel contrast met bijvoorbeeld ingressief *gaan* (vb. *aan het werk gaan*) of causatief *zetten* (vb. *aan het werk zetten*).

In deze bijdrage willen we nader ingaan op de twee meest frequente progressiefconstructies, *zitten/staan/liggen te INF* (“POS-progressief”) en *aan het INF zijn* (“PREP-progressief”). Hoewel beide locatief van oorsprong zijn, zoals hierboven al aangegeven, lijken de verschillen tussen deze twee constructies evident: de positiewerkwoorden zijn lexicaal meer specifiek door hun verwijzing naar de lichaamshouding van de Agens (of positie als het om een voorwerp gaat). Neem de volgende voorbeelden.

- (1)a. *Ik sta te wachten.*
- b. *Ik zit tv te kijken.*
- c. *Ik lig te slapen.*

In elk van deze zinnen geeft het positiewerkwoord aan dat de ik-persoon staat, zit of ligt tijdens het wachten, het tv-kijken of het slapen. Merk op dat voor elk van deze contexten de prepositionele constructie *Ik ben aan het wachten / tv-kijken / slapen* een mogelijk alternatief is dat ondergespecificeerd blijft wat betreft de positie van de Agens. Met andere woorden, de POS-progressief lijkt in mindere mate gegrammaticaliseerd is dan de PREP-progressief, in overeenstemming met Hoppers (*semantic*) *persistence principle*. Dit principe houdt in dat het gebruik van een gegrammaticaliseerde vorm beperkt wordt door de oorspronkelijke betekenis van het lexicale element: “The principle of persistence relates the meaning and function of a

grammatical form to its history as a lexical morpheme” (Hopper 1991:28). De verwachting is dat bij de positiewerkwoorden deze oorspronkelijke betekenis veel meer beperkend is dan bij het voorzetsel *aan* (waarvan de oorspronkelijke locatieve betekenis waarschijnlijk ook al meer verbleekt was).

Toch is de hogervermelde semantische beperking van de POS-progressief niet absoluut: de constructie kan ook gebruikt worden in contexten waar de positie van de Agens niet langer relevant is of zelfs incompatibel met de actie uitgedrukt in het positiewerkwoord, zoals aangegeven door de volgende voorbeelden:

- (2)a. ze **zaten** met de snelheid van een lift tien meters **op en neer te suizen** (INL)⁴
- b. [...] terwijl onze ploeg lamlendig **stond te hockeyen** (INL)
- c. Wat **zit** ik hier toch de hele dag **rond te lopen**? (pers. attestatie)

Deze voorbeelden illustreren de betekenisverbleking (*semantic bleaching*) van de positiewerkwoorden: in werkelijkheid zit of staat de Agens niet tijdens de uitoefening van de actie. Deze verbleking kan beschouwd worden als een eerste stap in de grammaticalisatie van positiewerkwoorden tot een soort van hulpwerkwoorden die uiteindelijk zodanig verbleekt kunnen zijn dat ze wel degelijk uitwisselbaar zijn met de *aan het INF zijn* constructie, zoals reeds expliciet gesteld in een vroege studie door Brisau: “[t]he fact that [the verbs] *can be easily substituted* for one another when they are not in a context, points to their being subordinate to the main verb in meaning: *primarily they serve to indicate aspect*” (1969: 75, mijn nadruk). Ook de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* verwoordt een vergelijkbare commentaar op dit aspectuele, niet-positionele gebruik van de positiewerkwoorden: “de betekenis van deze hulpwerkwoorden [...] is echter soms verzwakt tot ‘ bezig zijn met’ [...] Zinnen als deze hebben vaak een ondertoon van irritatie en komen vooral in gesproken taal voor” (1987: 538). Kortom, als er in deze contexten al een semantisch verschil is tussen de twee progressiefconstructies, situeert de ANS dat in het domein van connotatieve en/of registerverschillen. Leys (1985: 275-6) zegt over dergelijke progressiefconstructies waar het positiewerkwoord niet langer verwijst naar de positie van de Agens dat ze een “een zich bevinden” uitdrukken en dus synoniem geworden zijn met de *aan het INF zijn* constructie. In haar algemene overzicht van progressiefconstructies in de Germaanse talen geeft Ebert (2000) aan geen bepalende verschillen (“decisive differences”) te vinden tussen de twee constructies en merkt op dat, tenminste voor agentieve werkwoorden, “[t]he choice between PREP, POS and simple forms seems to be *partly dependent on personal preferences*” (2000: 619, mijn nadruk).

⁴ De afkorting INL verwijst naar het 39 miljoen woordencorpus van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie, Leiden; zie paragraaf 1 voor meer informatie over het gebruikte corpus.

Deze ‘inwisselbaarheid’ kan mooi geïllustreerd worden aan de hand van het volgende voorbeeld uit het INL 39 miljoen woorden corpus, waarbij de geattesteerde variant (voorbeeld a) geparafraseerd kan worden door *aan het INF zijn* (voorbeeld b) of *bezig zijn te INF* (voorbeeld c), zonder een duidelijk semantisch verschil tussen de twee varianten, of zonder een duidelijke onomasiologische motivering voor dit onderscheid.

- (3)a. mensen die nu misschien op verschillende plekken het wiel opnieuw **zitten uit te vinden**. (INL)
- b. mensen die nu misschien op verschillende plekken het wiel opnieuw **aan het uitvinden zijn**
- c. mensen die nu misschien op verschillende plekken **bezig zijn** het wiel opnieuw **uit te vinden**

Gezien de moeilijkheid om deze factoren te bepalen, kan men inderdaad geneigd zijn om, tenminste voor deze contexten, de visie te volgen dat de constructies elkaars synoniem zijn (Leys 1985), waarbij de variatie eerder lijkt ingegeven te zijn door vrije keuze (Ebert 2000) of het register van de gesproken taal of de connotatie (ANS).

In dit artikel willen we aantonen dat, hoewel er contexten bestaan waarin zowel de POS- als de PREP-progressief correct zijn, deze twee constructies niet zomaar vrije, formele en/of stilistische varianten zijn, maar elk hun eigen semantische profiel hebben. We zullen dat doen aan de hand van een corpusgebaseerde, vergelijkende studie naar het gebruik van de twee progressiefconstructies, waarbij we verschillende parameters in rekening zullen brengen: de proportie gedeelde werkwoorden, de voorkeur voor bepaalde werkwoordtypes, en de combineerbaarheid met bijwoordelijke bepalingen van plaats, tijd en aspect. Deze bijdrage is dus geen zuivere grammaticalisatiestudie waarbij een historisch verloop van het grammaticalisatieproces gegeven wordt op basis van een diachrone analyse (zoals bijvoorbeeld Kuteva 1999 of Van Pottelberghe 2002). Het betreft een kwantitatieve, synchrone corpusanalyse van het gebruik van de POS- en de PREP-progressief in geschreven taal. Toch kan zo een kwantitatieve synchrone analyse een licht werpen op de graad van grammaticalisering van de POS-progressief en zijn inwisselbaarheid met de PREP-progressief.

Deze studie geeft een aanvulling op een eerdere analyse van de POS-progressief gepresenteerd in Lemmens (2005), waar slechts een terloopse verwijzing naar de PREP-constructie in voorkomt. Onze corpusgebaseerde studie geeft ook een mooie aanvulling bij de experimentele studies waarover Behrens *et al.* (2013) en van Beek *et al.* (2013) rapporteren; zie sectie 2.3 voor een korte discussie. Ten slotte is onze studie vergelijkbaar met deze in de (niet-gepubliceerde) MA thesis van Beekhuizen (2010), die de twee progressiefconstructies vergelijkt op basis van het Corpus Gesproken Nederlands. Sterk geïnspireerd door onze eerdere studie (Lemmens 2005) gebruikt

Beekhuizen nagenoeg dezelfde parameters om de verschillen tussen de twee constructies te bepalen, die trouwens ook in deze bijdrage gebruikt worden (type werkwoord, aspectuele klasse, bijwoordelijke bepalingen, enz.). Beekhuizen betreft echter ook de progressiefconstructie met *lopen* in zijn studie (vb. *hij loopt de hele dag te zingen*).

Dit artikel is gestructureerd als volgt. Eerst geven we een korte beschrijving van de methode en het gebruikte corpus (paragraaf 1). Vervolgens presenteren we in paragraaf 2 de eigenlijke vergelijking tussen de twee progressiefconstructies in geschreven taal. In het eerste deel van deze paragraaf (sectie 2.1) bespreken we in het kort nog even de belangrijkste kenmerken van de twee constructies; in de daaropvolgende secties presenteren we onze eigenlijk corpusstudie die een vergelijking maakt vanuit drie verschillende invalshoeken: (i) een berekening van de proportie van de gedeelde werkwoorden (sectie 2.2), (ii) een distinctieve collostructionele analyse van de werkwoorden die in deze constructies voorkomen (sectie 2.3), en (iii) een analyse van de verschillende bijwoordelijke bepalingen die in de zin voorkomen (sectie 2.4). In het besluit (paragraaf 3) bespreken we hoe al deze perspectieven samen aantonen dat de twee progressiefconstructies, ook al worden ze soms met eenzelfde werkwoord gebruikt, een verschillend semantisch profiel vertonen en typisch in andere contexten gebruikt worden. In het kort komt het hierop neer dat de *aan het INF zijn* constructie een **processuele focus** heeft, terwijl de *liggen/zitten/staan te INF* constructie een **situationele focus** heeft.

1 Methode en Corpus

Voor onze corpusanalyse hebben ons beperkt tot één corpus, namelijk (een selectie uit) het 39 miljoen woorden corpus (geschreven taal) van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie⁵. Gemakshalve zullen we in deze bijdrage spreken van het INL-corpus. Niet alle delen van het INL corpus werden in het subcorpus opgenomen voor deze analyse; sommige politieke en/of juridische teksten (bijv. verslagen van het parlement, het *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, de troonredes) werden niet mee opgenomen omwille van hun uitgesproken formele register, en ook omwille van hun soms verouderde karakter (de troonredes lopen bijvoorbeeld van 1814 tot 1989). Het subcorpus dat we gebruikt hebben voor deze analyse betreft hedendaags (1970-1995) geschreven Nederlands (zakelijk proza), van ongeveer 26,4 miljoen woorden, waarvan 90% Noord-Nederlands. Tabel 1 geeft een overzicht van de teksten, met een indicatie van grootte en regio (*N* staat voor Nederland; *B*, voor België).

⁵ Voor meer informatie zie <http://www.inl.nl>.

SUBCORPUS		# WOORDEN	REGIO
Gevarieerd		7 962 425	N
Kranten	<i>Meppeler Courant</i> (sept. 1992 - dec. 1995)	12 432 418	N
	<i>NRC 95</i> (2 maanden)	3 375 000	N
	<i>De Standaard 1995</i> (2 maanden)	2 607 579	B
TOTAAL		26 377 422	

Tabel 1: Algemeen overzicht van het INL-subcorpus

Het zoekprogramma van het INL corpus maakte het mogelijk om alle zinnen met de POS-progressief en deze met de PREP-progressief uit het corpus te selecteren. Voor de eerste werden alle zinnen met *liggen*, *zitten* en *staan* uit het corpus gehaald met de zoekstring [lemma='liggen|zitten|staan'][*?/0..5][lemma='te'][*ws='w']. In gewone taal betekent dit: het te zoeken lemma is *liggen* of *zitten* of *staan* gevolgd door 0 of meer (maar maximaal 5) willekeurige woorden (het ? is een 'wildcard' en staat voor eender welk woord), gevolgd door *te*, gevolgd door een werkwoord ('ws' staat voor 'woordsoort'). Hier is een lijstje van voorbeelden die een dergelijke zoekopdracht opleverde:

- ik zit te kijken* (0 tussenwoorden);
- ik zit **na** te denken* (1 tussenwoord);
- dan ik zit **wel eens** te kijken* (2 tussenwoorden);
- ik zit **hier oude berichten op** te lezen* (4 tussenwoorden);
- hij zit **dan ook soms een beetje** te lezen* (5 tussenwoorden; eerder uitzonderlijk)

Voor de PREP-progressief werd een vergelijkbare zoekopdracht uitgevoerd voor *aan het + INF* met dit verschil dat er slechts 1 tussenwoord mogelijk was; zo konden structuren met geïncorporeerd object (beperkt tot 1 woord) gevonden worden (vb. *ik ben aan het **aardappelen schillen***; zie ook Booij 2010, hfdst. 6).

De resultaten van dergelijke zoekopdrachten zijn uiteraard niet helemaal zonder ruis. Ondanks de lemmatisering van het corpus werden toch nog aanzienlijk veel zinnen gegenereerd die niet aan onze zoekopdracht beantwoordden (bv. *werk* werd vaak, maar niet altijd, als werkwoordsvorm geïdentificeerd; de afkorting *zat.* (voor *zaterdag*) was dikwijls geïncorporeerd als een verleden-tijdsvorm van *zitten*. Daarnaast werden er ook constructies gevonden die formeel wel aan de zoekstring beantwoordden, maar geen progressiefconstructies zijn, zoals bij voorbeeld *Een grote ramp stond te gebeuren* dat ingressief aspect uitdrukt; zoals Lemmens (2002) aangeeft is dit gebruik gerelateerd aan de idee dat 'staan' de startpositie is voor 'lopen'. Ingressief aspect is veelal beperkt tot de combinatie met *gebeuren* en de constructie *op het punt staan te INF*. Een bijzonder geval is de uitdrukking *zitten aan te komen*, die progressief en ingressief aspect combineert: wat ze uitdrukt is het aan de gang zijn (*zitten te*) van een toekomstige gebeurtenis (*aankomen*). Omdat *zitten te* hier toch een progressief uitdrukt, werd deze (idiomatische) uitdrukking wel mee opgenomen in de set van progressiefconstructies (10 voorkomens (=1,9%) in het INL).

Een andere niet-progressieve constructie die formeel beantwoordt aan de zoekstring is de medio-passief, zoals bijvoorbeeld *Wat staat er te lezen?* of *Daar lag het grote geld te rapen*. In deze constructies drukt het onderwerp niet de Agens van de handeling (lezen en rapen) uit, maar wel het voorwerp (Patiens) van wat er gelezen en geraapt wordt.

Al de constructies die niet beantwoordden aan de gewilde constructie werden manueel verwijderd. De weerhouden zinnen werden verder gecodeerd (in een rekenblad) voor een aantal variabelen zoals hoofdwerkwoord, Agens, of aanwezigheid van bijwoorden (van tijd, duur of manier, vb. *net, op dat moment, de hele dag*, enz.).

Volledigheidshalve merken we nog op dat de zoekopdracht voor de POS-progressieven enkel de constructies met *te* betreft; zinnen als *ik heb de hele dag zitten denken* werden niet opgespoord door de opgegeven zoekstring en worden dus ook niet mee in de analyse betrokken. Het is wel de bedoeling deze in een latere fase in het onderzoek mee op te nemen.⁶

2 POS versus PREP-progressief

In dit deel presenteren we een vergelijking van de twee progressiefconstructies. Na een korte algemene beschrijving van hun kenmerken (sectie 2.1), voeren we drie verschillende deelstudies uit: een berekening van de proportie van de gedeelde werkwoorden (sectie 2.2), een distinctieve collostructionele analyse van de werkwoorden die in deze constructies voorkomen (sectie 2.3) en een analyse van de verschillende bijwoordelijke bepalingen (sectie 2.4).

2.1 Kenmerken

Op het eerste gezicht lijken de POS- en de PREP-progressief formeel gezien niet zo veel gemeen te hebben. De progressiefconstructie met *aan het INF* is, zo betoogt Booij (2010), een constructionele uitdrukking, waarbij een deel lexicaal gespecificeerd is (*aan het*) en de twee andere delen variabel zijn, met name (i) het werkwoord in de infinitief (vb. *aan het wachten/fietsen/denken/schoonmaken/etc.*) en (ii) het andere werkwoord dat daarbij gebruikt wordt (vb. *aan het V-INF zijn/brengen/zetten/slaan/houden*). Hoewel Booij deze constructies allemaal onderbrengt onder de noemer “progressief”, is in de context van de huidige vergelijking met de POS-progressief enkel de *aan het INF zijn* echt relevant, omdat deze de enige “zuivere” equivalent is; constructies als *aan het zingen slaan/brengen* hebben nog bijkomende betekenisaspecten (m.n. inchoatief en causatief) die de POS-progressief niet heeft (zie ook Lemmens 2012:287 voor een korte discussie van Booijs analyse). Wij beperken ons in deze bijdrage dan ook tot de vergelijking met de constructie met *zijn*.

⁶ Het wegvallen van *te* is een markant fenomeen, zoals ook opgemerkt door Hans Bennis in een informele discussie over de POS-progressief op de NRC pagina's (http://vorige.nrc.nl/rubrieken/woordhoek/article1650477.ece/Zitten_te_lopen_reacties). Zie ook de discussie in de ANS (1987:536).

De POS-progressief wordt eveneens gevormd met een erg beperkt lijstje ‘hulpwerkwoorden’ (*liggen/zitten/staan*) die gecombineerd kunnen worden met een lexicaal erg open lijst van werkwoorden (net als bij de PREP-constructie in de infinitief). Zoals al eerder aangehaald, wordt de POS-progressief vaak gebruikt in contexten waar er geen lichaamshouding aan te pas komt (vb. *zitten rond te lopen*), waardoor ze inwisselbaar lijkt te zijn met de PREP-progressief. Deze inwisselbaarheid wordt allicht verder nog versterkt door het feit dat ze beide een locatieve oorsprong hebben (Boogaart 1999 spreekt bijvoorbeeld consequent van “locatives” waarmee hij naar beide constructies verwijst). Beide constructies zijn ook onmogelijk met “state-werkwoorden”: **Hij is aan het weten / *Hij zit te weten* (vgl. Engels **He is knowing*). Boogaart (1999:176) stelt terecht dat “the use of a locative shows that the situation presented by means of the infinitive is not conceptualized as a state at all, but rather as an activity”.

Vismans (1982a,b) merkt een interessant verschil op tussen de twee progressiefconstructies aangaande hun duratieve aspect: de POS-progressief is volgens Vismans beperkt tot ononderbroken handelingen die in één ruk moeten worden afgemaakt: “In Dutch [...] *zitten/staan/liggen/lopen te INF-en* always describes unbroken activity” (1982a:251); de PREP-progressief kan daarentegen gebruikt worden om te verwijzen naar een onderbroken voortdurende handeling. Vandaar dat volgens Vismans *ik ben een boek aan het schrijven* perfect natuurlijk klinkt, terwijl *ik zit een boek te schrijven* “op zijn minst vreemd overkomt” (1982b:374), in tegenstelling tot bijvoorbeeld *Ik zit een brief te schrijven*. Het schrijven van een brief is immers een handeling die gemakkelijk in één ruk kan worden afgewerkt, terwijl dat niet zo is voor het schrijven van een boek. De vraag is evenwel of deze vereiste afdwingbaar is vanuit de beschreven realiteit of dat het een *semantisch* aspect van de constructie zelf betreft; in het laatste geval hoeft de activiteit die door de constructie als niet-onderbroken wordt gezien dat niet noodzakelijkerwijze te zijn in de werkelijkheid. In een voorbeeld als *Ik heb de hele dag zitten bellen naar verschillende handelaars om de beste prijs te vinden* is het hoogst onwaarschijnlijk dat dit verwijst naar ononderbroken telefoneren (verschillende mensen bellen impliceert sowieso een onderbreking van een gesprek). Vismans is zelf bewust van deze moeilijkheid:

For an activity to be broken, then, there must be an interruption of considerable distance in time and space. ‘Considerable’ is a vague term, but so is ‘a certain period of time’. It is almost impossible to state the exact distance or the exact period, because they cannot be taken absolutely. Therefore these terms must always be related to a specific situation (1982a:252).

De beperking die Vismans aanhaalt, verwijst eigenlijk naar het prototypische gebruik; zoals wij zullen betogen, is de locatieve eenheid crucialer dan de temporele, hoewel beide vaak nauw verstrengeld zijn.

Alvorens tot de eigenlijke corpusgebaseerde vergelijking over te gaan, willen we nog kort even een toelichting geven bij de distributie van vooral de POS-progressief in het INL corpus. De eerder vermelde voorbeelden hebben duidelijk aangetoond dat de twee semantische restricties op het gebruik van positiewerkwoorden, m.n. (i) dat het subject moet verwijzen naar een entiteit waarvoor een staande, liggende of zittende lichaamshouding en/of positie mogelijk moet zijn en (ii) dat het hoofdwerkwoord semantisch compatibel moet zijn met het statische positiewerkwoord, niet langer strict van toepassing zijn. Vanuit Hoppers persistentieprincipe zou je anderzijds toch nog kunnen verwachten dat *in globo* deze restricties blijven gelden en dat bijgevolg de PREP-progressief frequenter zal voorkomen in het corpus. Deze verwachting wordt niet ingelost, tenminste niet voor het INL corpus waar de POS-progressief 1373 maal voorkomt tegenover 1040 voorkomens van de PREP-progressief (verhouding van 57% tgo. 43%). Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de POS-progressief vaak (en meer dan de PREP-progressief) voorkomt met inanimate objecten als onderwerp, zoals in volgende voorbeelden:

- (4)a. ***Grote stapels uien*** liggen nu bij de distributiecentra te rotten.
- b. Er liggen ***enorme problemen*** op hem te wachten.

Deze gebruikswijzen zetten de ‘normale’ logica van het gebruik van positiewerkwoorden in het Nederlands gewoon verder: stapels uien liggen nu eenmaal, en problemen doen dat ook, metaforisch dan (zie Lemmens 2002 en Lemmens & Perrez 2012 voor een uitvoeriger beschrijving van deze positionele ‘logica’). Dit is echter niet de (enige) verklaring voor de hogere frequenties van de POS-progressief: nagenoeg 84% van de INL attestaties heeft een menselijke agens als onderwerp (tegenover 25% bij niet-progressief gebruik van de positiewerkwoorden, zoals bijvoorbeeld *het boek ligt op tafel*).

Dit bevestigt de observatie in Boogaart (1991:181) dat in het Nederlands de notie agentiviteit belangrijk blijft voor de locatieve progressieven (zowel de POS-als de PREP-progressief). Hij vermeldt een (aangepast) voorbeeld van Van Voorst (1988: 24) om te illustreren dat niet-agentieve onderwerpen ongrammaticaal zijn: **het vliegtuig zat naar LA te vliegen, toen... / was naar LA aan het vliegen, toen ....* Beide zinnen zijn inderdaad erg gemarkeerd, in tegenstelling tot de progressief in het Engels, vb. *The plane was flying to LA, when ...*, zoals Boogaart terecht opmerkt. Toch moet dit genuanceerd worden volgens Boogaart: als je het werkwoord verandert in *opstijgen*, wordt de constructie met de PREP-progressief wel mogelijk, vb. *Het vliegtuig was aan het opstijgen, toen*

*opeens hij (sic) weer ging landen*⁷. Dat komt omdat *opstijgen* een verandering uitdrukt (het is een “gradual change verb” in Boogaarts woorden). De natuurlijkheid van deze zin wordt bovendien nog versterkt als je een punctuele tijdsbepaling toevoegt, vb. *Het vliegtuig was **net** aan het opstijgen, toen opeens één van de motoren in brand vloog*, een punt waar we later op terugkomen (zie sectie 2.4).⁸ De POS-progressief blijft evenwel onidiomatisch **Het vliegtuig zat (net) op te stijgen, toen opeens het weer ging landen*. Anderzijds zijn zowel de PREP- als de POS-constructie mogelijk met bijvoorbeeld het werkwoord *schudden*, zoals de zinnen in voorbeeld (5) illustreren:

- (5)a. Het hele vliegtuig **zat te schudden**. Ik ben blij dat de volgende keer ik een wat tammere vliegreis krijg.⁹
 b. Het vliegtuig was **aan het schudden**, net alsof je een tattoo zou laten zetten terwijl je over rotsen aan het rijden bent.¹⁰

Kortom, Boogaart heeft zeker gelijk wanneer hij stelt dat “‘agentivity’ and ‘gradual change’ are important, albeit surely not the only relevant, notions with which to describe the [...] use of the Dutch locative” (1991:184). Hij maakt daarbij geen onderscheid tussen de POS- en de PREP-progressief (dat is ook zijn punt niet), maar het is duidelijk dat er toch belangrijke verschillen zijn, zoals de voorbeelden hierboven aantonen. Hierbij speelt het type hoofdwerkwoord, of beter gezegd, het type activiteit dat dit werkwoord uitdrukt, een belangrijke rol. In de twee volgende deelstudies, zal dit element nader worden bekeken, eerst door te kijken naar de overlappingsgraad van de werkwoorden die voorkomen in de twee constructies, vervolgens door te kijken naar welke werkwoorden bij voorkeur worden aangetrokken tot de ene dan wel tot de andere constructie.

2.2 Overlappingsgraad van de hoofdwerkwoorden

Een logisch vertrekpunt voor de vergelijking tussen de POS- en de PREP-progressief is te kijken naar de hoofdwerkwoorden die voorkomen in beide constructies en in hoeverre het om dezelfde werkwoorden gaat. Aan de hand van de berekening van de proportie gedeelde types kan men nagaan hoe groot de semantische overlapping tussen beide constructies is, d.w.z. welk semantisch domein door allebei wordt bestreken. Tabel 2 geeft een vergelijking van de type- en tokenfrequenties voor de twee constructies en hun overlapping.

⁷ <http://sienopreis.waarbenjij.nu/reisverslag/4582395/naar-het-einde-van-de-vakantie>.

⁸ Intuïtief lijkt het me dat je in deze gevallen vaak een metonymische verschuiving zal hebben naar een menselijke agens: *Wel/Ze waren net aan het opstijgen, toen...* Deze metonymie werkt overigens ook in de andere richting, vb. *Het hele vliegtuig zat de hele vlucht lang te gillen*.

⁹ <http://www.nuij.nl/algemeen/met-besluit-van-kamp-komt-er-einde-aan-turbulente.26731260.lynkx>

¹⁰ <http://www.hln.be/hln/nl/944/Celebrities/article/detail/1829044/2014/03/25/Justin-James-Dean-Bieber-mikt-op-nieuw-wereldrecord.dhtml>

	POS	PREP
	Freq	Freq
WW token frequentie	1373	1040
WW type frequentie	354	447
Type/token ratio	0,26	0,43
WW token overlappingsgraad	602 op 2413 (24,9%)	
WW type overlappingsgraad	74 op 727 (10,1%)	

Tabel 2: Overlappingsgraad van werkwoorden (type-token ratio)

Voor de POS-progressief is er verhoudingsgewijze veel minder variatie in de werkwoorden dan voor de PREP-progressief: er zijn 354 verschillende werkwoorden op een totaal van 1373 attestaties (type/token ratio = 0,26) vs. 447 verschillende werkwoorden op een totaal van 1040 attestaties (type/token ratio = 0,43) voor de PREP-progressief. Omdat het bij de POS-progressief om drie constructies gaat, zou je kunnen beargumenteren dat de ratio van 0,26 niet helemaal correct is. Een betere ratio zou deze zijn waarbij je het gemiddelde neemt van de ratio voor de individuele constructies; dat geeft 0,33 als resultaat (T/t ratio *liggen*=0,38; T/t ratio *staan*=0,32; T/t ratio *zitten*=0,30). Dat vermindert enigszins het verschil tussen de twee constructies, maar het blijft wel zo dat zelfs in deze, voor de POS-progressief meer gunstige berekening, de PREP-progressief degrootste variatie kent, zoals te verwachten was. Een tweede, en nog interessantere, observatie die men kan afleiden uit Tabel 2, is dat er weinig overlapping is tussen de twee constructies in de keuze van de werkwoorden. Op het totaal aantal attestaties (2413) zijn er 602 attestaties (24%) die hetzelfde werkwoord hebben. De frequentst gedeelde werkwoorden zijn: *kijken* (93); *spelen* (56); *praten* (41); *doen* (28); *lezen* (25); *eten* (24); *trainen* (19); *onderhandelen* (18); *zoeken* (18); *schrijven* (17); *mediteren* (15); *vergaderen* (15); *maken* (12); *drinken* (11); *zweeten* (11); *roesten* (9); *zingen* (8); *rotten* (7); *dansen* (7). De hoge frequentie van sommige van deze werkwoorden (zoals *kijken* en *spelen*) geeft natuurlijk een vertekend beeld; stel dat van de 93 attestaties met *kijken* 92 voorkomen in de POS-progressief en slechts 1 met de PREP-progressief, dan nog geldt 93 als overlappingsfrequentie en dat strookt niet helemaal met het werkelijke gewicht van de overlapping. Daarom wordt in Tabel 2 ook de overlappingsgraad met typefrequentie gegeven. In die berekening krijgt elke overlapping de waarde 1 toebedeeld, ongeacht de frequentie van het werkwoord in de ene of de andere constructie. De daarnet vermelde tokenfrequentie voor *kijken* (93) wordt zo bijvoorbeeld herleid tot 1. De totale graad van overlapping wordt dan aangegeven door de som van al deze individuele typefrequenties. In deze berekening wordt slechts een magere 10% overlappingsgraad behouden (74 types op een totaal van 727 types). Dat geeft duidelijk aan dat de types werkwoorden die daadwerkelijk in beide constructies voorkomen erg beperkt is. Dit is een eerste indicatie dat de semantische overlapping tussen de constructies eerder klein is, tenminste

wat de hoofdwkwoorden betreft. De collostructionele analyse die we presenteren in de volgende paragraaf gaat hierbij nog een stap verder.

2.3 Distinctieve collostructionele analyse

De overlappingsgraad van de hoofdwkwoorden in de PREP- en de POS-progressief is erg beperkt, wat suggereert dat beide constructies een voorkeur hebben voor verschillende types werkwoorden. Een goede methode om na te gaan welke werkwoorden een sterke kwantitatieve voorkeur voor één van beide constructies vertonen, is het uitvoeren van een collostructionele analyse (zie Gries & Stefanowitsch 2004; Stefanowitsch & Gries 2005). Zoals de term aangeeft, combineert een collostructionele analyse een collocatonele analyse met constructies: ze meet de collocatie van een lexicaal element en een bepaalde constructie. Op die manier kan de aantrekking of de afstoting tussen lexicale elementen en constructies berekend worden. Voor onze studie hebben we een distinctieve collostructionele analyse nodig (*distinctive collexeme analysis*) waarbij we de graad van aantrekking of afstoting van elk werkwoord berekenen voor de twee progressiefconstructies. Met andere woorden, met deze methode kan je bepalen welke werkwoorden een statistisch significante voorkeur vertonen voor de ene dan wel de andere constructie.

Voor een distinctieve collostructionele analyse worden 4 frequenties in de berekening opgenomen: (i) de frequentie van een werkwoord in de POS-progressief, (ii) de frequentie van datzelfde werkwoord in de PREP-progressief, (iii) de totale frequentie van de werkwoorden die in de POS-progressief voorkomen en (iv) de totale frequentie van de werkwoorden die in de PREP-progressief voorkomen. Deze laatste twee zijn nodig om een statistische basislijn uit te zetten, waarbij de graad van ‘concurrentie’ ingebracht wordt in de berekening, op basis van de totale frequentie van het werkwoord in de set van constructies. Met deze 4 frequenties kan dan een kruistabel aangemaakt worden waarop een kansberekening wordt uitgevoerd (in dit geval een Fischer Exact test; zie Stefanowitsch & Gries 2005 voor een argumentatie hiervoor). Tabel 3 illustreert dit met het werkwoord *doen* dat in beide constructies voorkomt; voor de frequenties van voorkomen in de PREP en POS-progressief worden ook de verwachte frequenties (*verw.*) tussen haakjes vermeld.

corpus: INL	<i>doen</i>	Andere wwn	Rij totaal
POS-progressief	7 (verw.= 20,5271)	347	354
PREP-progressief	29 (verw.= 15,4729)	418	447
Kolom totaal	36	765	801

Tabel 3: Distinctieve collostructionele analyse (doen in POS vs. PREP-progressief)

Op basis van deze kruistabel wordt de collocatiele sterkte (*collostructional strength*) voor het werkwoord berekend, die weergegeven wordt in de vorm van een log-getransformeerde p-waarde van een one-tailed Fischer Exact (deze wordt automatisch gegenereerd door het R-script geschreven door S. Gries).¹¹ Hoe hoger deze waarde, hoe meer distinctief het werkwoord is voor één bepaalde constructie. Als basisdrempels gelden de volgende waarden: $\text{Coll.strength} > 3 \Rightarrow p < 0,001$; $\text{coll.strength} > 2 \Rightarrow p < 0,01$; $\text{coll.strength} > 1,30103 \Rightarrow p < 0,05$. Als de waarde lager is dan 1,30103, dan is deze dus niet significant. Voor *doen* geeft dit bijvoorbeeld de (getransformeerde) waarde 5,4062 (de eigenlijke, niet-getransformeerde p-waarde van de Fischer Exact test voor Tabel 3 is 0,0014); omdat deze waarde hoger is dan 1,30103 en zelfs hoger dan 3 is het werkwoord significant aangetrokken tot één van de constructies. Om te weten welke van de twee, moet gekeken worden naar het verschil tussen de geattesteerde en de verwachte frequenties; bij *doen* kan vastgesteld worden dat de observaties voor de PREP-progressief (29) hoger zijn dan verwacht (15,47), waaruit we kunnen concluderen dat het werkwoord meer aangetrokken wordt tot de PREP-progressief dan tot de POS-progressief, en er bijgevolg distinctief voor is.

De collostructionele analyse is dus een betrouwbare statistische methode om de werkwoorden in de twee constructies met elkaar te vergelijken. Toch moet deze methode, net zoals elke andere statistische analyse, met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden (zie bijv. Schmid & Küchenhoff (2013) voor een pertinente discussie). Eén van de problemen eigen aan de collostructionele methode (maar ook aan elke andere statistische berekening (vb. Chi^2) op basis van kruistabellen zoals in Tabel 3) is dat men vertrekt van de veronderstelling dat de data een willekeurige distributie hebben. Echter, zoals expliciet gesteld door Kilgarriff (2005), is niets in taal écht willekeurig. Elke taal heeft immers bepaalde distributionele patronen zoals blijkt uit collocaties; sommige van deze patronen zijn ingebouwd in de grammatica via syntactische patronen: na een lidwoord bijvoorbeeld is de keuze van het daarop volgende woord niet meer willekeurig maar wordt deze beperkt door wat de grammatica toelaat. Sinclair (1991) besluit dan ook terecht dat het *open idiom principle* niet opgaat voor taal. Schmid & Küchenhoff (2013) stellen ook dat corpora niet willekeurig zijn omdat ze vaak verschillende attestaties bevatten van dezelfde sprekers, die hun eigen voorkeuren hebben. Dat is zeker een terechte zorg (en niet enkel een probleem voor de collostructionele analyse maar voor elke corpusgebaseerde studie), maar net door de grotere selectie uit een gevarieerd corpus kan een dergelijke vertekening ondervangen worden. Kortom, de collostructionele analyse is niet het ultieme antwoord op de distributie van de werkwoorden in de twee progressiefconstructies, maar ze biedt wel een redelijk betrouwbare beeld,

¹¹ Gries, Stefan Th. 2007. Coll.analysis 3.2. A program for R for Windows 2.x. Een dergelijke logaritmische omzetting is erg praktisch omdat de p waarden over het algemeen zo klein zijn dat hun significantie ligt in het aantal decimalen; het is precies dit aantal dat hier in rekening gebracht wordt.

dat vervolgens kan aangevuld worden met bijkomende analyses (zoals we zelf ook zullen doen verderop in deze bijdrage).

Tabel 4 geeft de berekening van de collocatieve sterkte voor elk van de werkwoorden die met de POS- of met de PREP-progressief voorkomen in het INL-corpus. Merk op dat de graad waarmee een werkwoord aangetrokken tot de ene constructie omgekeerd evenredig is met de graad waarmee een werkwoord afgestoten wordt door de andere constructie.

1	Distinctief voor POS-progressief			Distinctief voor PREP-progressief		
	Werkwoord	N	coll. sterkte	Werkwoord	N	coll. sterkte
2	<i>wachten</i>	319	85,5959	<i>worden</i>	59	20,503
3	<i>kijken</i>	91	17,647	<i>veranderen</i>	41	15,2336
4	<i>slapen</i>	58	14,3776	<i>oefenen</i>	23	8,4953
5	<i>springen</i>	40	9,8654	<i>bouwen</i>	19	7,0087
6	<i>trappelen</i>	40	9,8654	<i>voorbereiden</i>	19	7,0087
7	<i>dringen</i>	27	6,635	<i>verdwijnen</i>	18	6,6376
8	<i>opwachten</i>	23	5,6457	<i>trainen</i>	18	5,583
9	<i>lezen</i>	20	4,9052	<i>winkelen</i>	15	5,526
10	<i>popelen</i>	19	4,6587	<i>doen</i>	29	5,4062
11	<i>juichen</i>	19	4,6587	<i>stijgen</i>	12	4,4165
12	<i>luisteren</i>	18	4,4122	<i>onderhandelen</i>	16	4,1561
13	<i>pronken</i>	14	3,4279	<i>zoeken</i>	16	4,1561
14	<i>genieten</i>	11	2,6911	<i>repeteren</i>	10	3,678
15	<i>aankomen</i>	10	2,4458	<i>afnemen</i>	12	3,5201
16	<i>denken</i>	8	1,9556	<i>dalen</i>	9	3,3091
17	<i>zwaaien</i>	8	1,9556	<i>verliezen</i>	8	2,9405
18	<i>eten</i>	20	1,8515	<i>zakken</i>	8	2,9405
19	<i>zweten</i>	10	1,7203	<i>verbouwen</i>	7	2,5721
20	<i>drinken</i>	10	1,7203	<i>vervagen</i>	7	2,5721
21	<i>zijn</i>	7	1,7107	<i>voetballen</i>	7	2,5721
22	<i>roesten</i>	9	1,512	<i>filmen</i>	6	2,2039
23	<i>staren</i>	6	1,4659	<i>herstellen</i>	6	2,2039
24	<i>huilen</i>	6	1,4659	<i>inhalen</i>	6	2,2039
25	<i>schreeuwen</i>	6	1,4659	<i>ontstaan</i>	6	2,2039
26				<i>opbouwen</i>	6	2,2039
27				<i>voltrekken</i>	6	2,2039
28				<i>zwemmen</i>	6	2,2039
29				<i>bidden</i>	5	1,836
30				<i>gebeuren</i>	5	1,836
31				<i>ontwikkelen</i>	5	1,836
32				<i>toenemen</i>	5	1,836
33				<i>afbouwen</i>	4	1,4683
34				<i>afbrokkelen</i>	4	1,4683
35				<i>inventariseren</i>	4	1,4683
36				<i>onderzoeken</i>	4	1,4683
37				<i>terugkomen</i>	4	1,4683
39				<i>terugtrekken</i>	4	1,4683
40				<i>uitzoeken</i>	4	1,4683

Tabel 4: Significant distinctieve werkwoorden in POS- en PREP-progressief

Precies omdat de totale frequenties mee in rekening worden gebracht, is de absolute frequentie van een werkwoord niet bepalend voor zijn distinctiviteit voor een bepaalde constructie; in de tabel zie

je bijvoorbeeld dat *denken* (N=8) en *zwaaien* (N=8) aanzienlijk minder frequent zijn dan *eten* (N=20), maar toch een hogere collocatieve sterkte hebben. Kortom, de collostructionele analyse geeft een statistisch betrouwbaar beeld van de verschillen tussen de constructies wat de werkwoorden betreft die typisch zijn voor die constructies. Dat wil niet zeggen dat de andere werkwoorden niet kunnen voorkomen, maar ze zijn statistisch gezien niet distinctief.

Welke conclusies kunnen we nu trekken uit Tabel 4 m.b.t. de verschillen tussen de twee progressiefconstructies? Een collostructionele analyse past in de algemene visie van de Constructiegrammatica (zie bijv. Goldberg 2006, Booij 2010, Hilpert 2014) die zegt dat niet enkel morfemen en woorden betekenisdragers zijn, maar ook meer abstracte (syntactische) constructies. De onderliggende gedachte bij een collostructionele analyse is dat de semantiek van de werkwoorden die distinctief zijn voor een bepaalde constructie ook iets zegt over de semantiek van de constructie waarin ze voorkomen. Bybee (2010) geeft als kritiek op de collostructionele methode dat ze geen semantische factoren in rekening brengt; je kan er volgens haar bijgevolg ook geen semantische conclusies uit trekken. De resultaten uit onze analyse tonen duidelijk aan dat, hoewel Bybee's premisse wel juist is (er worden inderdaad geen semantische parameters in de berekening betrokken), haar conclusie dat niet is: als we naar de twee lijstjes van werkwoorden in Tabel 4 kijken, dan kan toch wel duidelijk een semantisch patroon herkend worden. De werkwoorden in de POS-progressief (hoewel een beperkte lijst) bevestigen de eerdere analyse in Lemmens (2005) die aangaf dat de POS-progressief gekenmerkt wordt door een voorkeur voor 'statische' werkwoorden (*wachten, opwachten, slapen*), cognitieve en attitudewerkwoorden (*denken, huilen, schreeuwen, staren, kijken*) en idiomatische uitdrukkingen (*juichen, popelen, aankomen, dringen*). De hoge frequentie van *wachten* zou mogelijks mede verklaard worden door de idiomatische uitdrukking *ergens (niet) op zitten wachten* in de betekenis "iets (niet) nodig hebben" (vb. *Bedrijven zitten niet te wachten op een gift van 25 gulden per werknemer per maand* of *Op "ad hoc-beleid" zit niemand meer te wachten*). In het INL corpus zijn er echter maar een handvol attestaties met deze idiomatische uitdrukking (nagenoeg alle met negatie, zoals in de twee voorbeelden); hun inbreng is dus beperkt.

De werkwoorden die distinctief zijn voor de PREP-progressief daarentegen zijn frappant het tegenovergestelde van deze die bij de POS-progressief voorkomen en drukken veelal een verandering uit, niet toevallig met *worden* (vb. *ouder worden, vuil worden*)¹² en *veranderen* als meest distinctief, maar ook werkwoorden als *afbrokkelen, afbouwen, opbouwen, ontwikkelen, toenemen, vervagen*, etc. of ook doelgerichte bewegingswerkwoorden zoals *stijgen, dalen, zakken*, enz. (al dan niet metaforisch gebruikt).

In meer algemene termen kunnen we op basis van deze analyse dus stellen dat de PREP-progressief een voorkeur heeft voor *telische* werkwoorden (vaak VERANDERINGS- of BEWEGINGSwerkwoorden), terwijl de POS-progressief een voorkeur heeft voor *atelische* werkwoorden. Het meest distinctieve werkwoord voor elke constructie, *worden* resp. *wachten*, geeft dan het contrast *par excellence* voor dit semantisch onderscheid. Als we alle attestaties analyseren in functie van Vendlers vier aspectuele categorieën (Vendler 1967), dan wordt dit duidelijk bevestigd, zoals aangegeven in Tabel 5. De classificatie volgens aspectuele klasse werd voor iedere zin manueel gecodeerd, waarbij rekening gehouden werd met contextuele factoren (vb. *ik zit te schrijven* vs. *ik zit een brief te schrijven*).

ASPECTUELE KLASSE	PREP		POS		TOTAAL
	Freq	Pct	Freq	Pct	
activity	512	49% 29%	1282	93,4% 71,5%	1794 100%
achievement	331	32% 88%	47	3,4% 12%	378 100%
accomplishment	197	19% 85%	36	2,6% 15.5%	233 100%
state (zijn/wezen)	0		8	0,6% 100%	8 100%
TOTAAL	1040	100%	1373	100%	2413

Tabel 5: Aspectuele voorkeur van POS- en PREP-progressief

De verschillen zijn significant: $\chi^2 = 622.565$, $df=2$, $p=0$ (bij deze berekening werd de categorie ‘state’ niet meegerekend wegens hun lage frequentie en hun aparte karakter, zie ook Boogaart 1999:176).¹³

Deze verschillen liggen in dezelfde lijn als die van de quasi-experimentele studie van Behrens *et al.* (2013) waarin zij concluderen dat “the *aan het*-construction [...] is significantly more likely to occur with change-in-state situations: 161 out of 173, or 93.06%” (p. 119). Hoewel hun experimenten tot op een zekere hoogte onze resultaten van de collostructionele analyse bevestigen wat betreft de werkwoorden die bij voorkeur in de ene dan wel de andere constructie voorkomen, blijft het interessant te kijken naar andere factoren die de keuze mee bepalen. In dat opzicht blijkt de methode van hun experimentele studie niet toereikend. In hun experiment werden korte videoclipjes getoond van handelingen of gebeurtenissen, zoals bijvoorbeeld een mevrouw die een sjaal breit, een kaars die brandt, een man die een aardappel schilt, een hond die een huis binnenloopt, enz. Aan de proefpersonen werd gevraagd te beschrijven wat er gebeurt in de

¹² Cornelis (1997:88) karakteriseert *worden* als een “gradual change verb” dat de evolutie van een process naar zijn eindstaat (“final state”) uitdrukt.

¹³ Alle χ^2 berekeningen werden uitgevoerd met Preachers online tool: Preacher, K. J. (2001, April). Calculation for the chi-square test: An interactive calculation tool for chi-square tests of goodness of fit and independence [Computer software]. Beschikbaar op <http://quantpsy.org>.

videoclip. Zoals reeds aangegeven is het type activiteit en/of gebeurtenis een belangrijke factor die de keuze voor een gegeven progressiefconstructie bepaalt. Maar, zoals we hieronder zullen aantonen, zijn ook andere factoren van belang, die onder meer te maken hebben met hoe een bepaalde handeling of gebeurtenis gepercipieerd wordt, m.n. of er een focus is op de handeling zelf, dan wel op de ruimere context waarbinnen die handeling zich afspeelt. De proefpersonen in het experiment werd expliciet gezegd “to focus on the event only and not to give a detailed description of the scene” (Behrens *et al.* 2013:115). Het is precies deze focus die beter aansluit bij de PREP-progressief en minder bij de POS-progressief; de instructie houdt dus een indirecte sturing in ten voordele van de PREP-progressief. Daarenboven is hierbij ook de ‘cadrage’ door de camera belangrijk: is het een close-up (focus op de gebeurtenis) of een long-shot (globale visie)? Deze factor werd in de experimenten van Behrens *et al.* jammer genoeg niet gecontroleerd. De deelstudie gepresenteerd in de volgende paragraaf toont aan in welke mate deze factoren (of althans zoals ze naar voren komen in hun talige uitdrukking via bijwoordelijke bepalingen) de keuze voor de PREP- of de POS-progressief mee bepalen.

2.4 Bijwoordelijke bepalingen

Zoals zal blijken uit onze analyse, versterken de bijwoordelijke bepalingen die in beide constructies voorkomen de semantische verschillen. We behandelen hier drie types: (i) temporele bepalingen, (ii) locatieve bepalingen en (iii) processuele bepalingen.

2.4.1 Temporele bepalingen

Wat betreft de temporele bepalingen gaat het hier om duratieve bepalingen (vb. *de hele dag, nog steeds, nog*), repetitieve bepalingen (vb. *steeds weer*), punctuele bepalingen (vb. *op dat ogenblik, net, nu*) en algemene tijdsbepalingen die een ruimer tijds kader aangeven (vb. *vandaag*). Tabel 6 geeft een overzicht van de frequentie van deze bepalingen bij de twee constructies in het corpus. In totaal zijn er voor de PREP-progressief 350 zinnen (34%, op een totaal van 1040) met dergelijke bepalingen, voor de POS-progressief zijn er 336 (24%, op een totaal van 1373), een verschil van 10%. Een χ^2 test geeft aan dat de aanwezigheid van zo’n bepaling een significant verschil geeft tussen de twee constructies, waarbij er meer temporele bepalingen voorkomen bij de PREP-progressief (350) dan verwacht (295,7), en minder bij de POS-progressief (336) dan verwacht (390,3).¹⁴ Dit geeft aan dat voor de PREP-progressief tijdsgerelateerde bepalingen een belangrijkere semantische aanvulling zijn dan voor de POS-progressief. Anders gezegd, kan dit als een indicatie beschouwd worden dat de PREP-progressief in het algemeen meer gefocust is op de

¹⁴ Deze χ^2 waarde werd berekend op basis van de 4 subtotalen onderaan in Tabel 6.

temporele referentie van de handeling, waarvan deze bijwoordelijke bepalingen een expliciete bevestiging zijn.

Een χ^2 test toegepast op de subset van zinnen met bijwoordelijke bepalingen (686 in totaal) met de vier verschillende categorieën (Tabel 6) geeft ook een significant resultaat ($\chi^2=43.526$, $df=3$, $p=0$), wat bevestigt dat er statistisch significante verschillen zijn tussen de twee constructies wat betreft de distributie van de types bepalingen. Hoewel het in deze berekening onmogelijk is te achterhalen is welke factor precies de significante verschillen bepaalt, kan men uit de vergelijking van de geobserveerde en de verwachte frequenties afleiden dat de POS- en de PREP-progressief duidelijk verschillende voorkeuren hebben.

	PREP		POS		TOTAAL
	Freq	Pct	Freq	Pct	
duratief	162 (verw.=150,5)	46%	133 (verw.=144,5)	40%	295
punctueel	113 (verw.=88,8)	32%	61 (verw.=85,2)	18%	174
repetitief	35 (verw.=40,3)	10%	44 (verw.=38,7)	13%	79
algemeen	40 (verw.=70,4)	11%	98 (verw.=67,6)	29%	138
SUBTOTAAL	PREP		POS		
met bijw. bep.	350 (verw.=295,7)	100%	336 (verw.=390,3)	100%	686
zonder bijw. bep.	690		1037		1727
TOTAAL	1040		1373		2413
$\chi^2=24,519$; $df=1$; $p=7,4^{-7}$ ***					

Tabel 6: Aspectuele en temporele bijwoorden

Duratieve en **punctuele** bepalingen komen meer voor bij de PREP-progressief dan verwacht en samen zijn ze goed voor 78% van de bijwoordelijke bepalingen bij de PREP-progressief. Dat duratieve bepalingen meer voorkomen bij de PREP-progressief dan bij POS-constructies, kan mogelijk zijn verklaring vinden in het feit dat deze laatste (meer dan de eerste) reeds een duratief aspect uitdrukt; ze zijn dus bij de POS-progressief, zoals Kuteva (1999:209) beweert, “redundant rather than necessary”. Dat punctuele bepalingen, die naar een specifiek tijdsmoment verwijzen (vb. *net, op dat moment, juist toen, enz.*), een belangrijke rol lijken te spelen in de PREP-progressief werd eerder al vermeld: de toevoeging van het punctuele bijwoord *net* maakte de zin *Het vliegtuig was net aan het opstijgen* veel natuurlijker. Volgend voorbeeld uit het INL corpus bevat zelfs twee punctuele bepalingen:

- (6) Jonge mensen die er **net** wat aan het drinken waren **op het moment van de beschietingen** (INL)

We kunnen hieruit besluiten dat, meer dan verwacht, de PREP-progressief een punctuele focus inhoudt.¹⁵

Bij de POS-progressief komen daarentegen de *repetitieve* en *algemene* tijdsbepalingen meer voor dan verwacht, maar samengenomen representeren ze toch maar 42%.¹⁶ Percentsgewijs blijven duratieve bepaling ook de grootste groep bij de POS-progressief (40%), hoewel ze in vergelijking met de PREP-progressief verhoudingsgewijs minder vaak voorkomen, zoals reeds vermeld. Treffend is dat de grootste verschillen tussen verwachte en geobserveerde voorkomens bij de POS-progressief zich voordoen bij de algemene bepaling (bij de PREP-progressief is het grootste verschil dat bij de punctuele bepalingen), wat aangeeft dat de POS-progressief een meer algemeen perspectief inhoudt. We komen hier zo dadelijk op terug.

2.4.2 Locatieve bepalingen

Wat de locatieve bepalingen betreft, zijn er ook markante verschillen. In niet-progressief gebruik van de positiewerkwoorden is een plaatsbepaling veelal verplicht (tenzij het gaat om een zuiver positioneel gebruik, vb. *hij zit niet, maar staat*), maar dit is optioneel in de progressiefconstructie: *Hij zit (op een stoel) te lezen*. Een locatieve bepaling komt voor in 601 gevallen (44%, op een totaal van 1373) van de POS-progressief (ook frequent in metaforisch gebruik); in de PREP-progressief is dat maar in 126 gevallen, ofwel 12%, op een totaal van 1040 ($\text{Chi}^2= 281,721$; $\text{df}=1$; $p=0$).

	PREP		POS		TOTAAL
	Freq	Pct	Freq	Pct	
met locatief	126 (verw.=313,3)	12%	601 (verw.=413,7)	44%	727
zonder locatief	914 (verw.=726,7)	88%	772 (verw.=959,3)	56%	1686
TOTAAL	1040	100%	1373	100%	2413

Tabel 7: Locatieve bepalingen bij PREP- en POS-progressief

In de berekening in Tabel 7 werd elke zin geteld waarin een locatieve bepaling voorkomt, ongeacht of dat er één of meer waren. Wanneer je het aantal locatieve bepalingen *per zin* in rekening brengt, zie je ook een duidelijk verschil tussen de twee constructies. Van de 126 zinnen met de PREP-progressief met locatieve bepaling, zijn er (maar) 13 zinnen waarin twee locatieve bepalingen voorkomen (1,25% van het totaal; 10,3% van de ‘locatieve subset’). Voor de POS-progressief zijn er 41 zinnen die twee locatieve bepalingen hebben en 3 zinnen die er zelfs drie hebben (samengenomen geeft dat 44 zinnen, ofwel 3,2% van het totaal en 7,3% van de locatieve subset).

¹⁵ Boogaart maakt een vergelijkbare opmerking over punctuele tijdsaanduidingen, verwijzend naar de hogere graad van aanvaarbaarheid van *Het vliegtuig was nú aan het vliegen*: “The use of a locative in these cases seems to be triggered by the explicit focusing on a definite moment (reference point) in time” (1991:184). Zoals reeds gezegd, maakt hij hierbij geen onderscheid tussen de PREP- en de POS-progressief, terwijl wij hier net beargumenteren dat op dit punt de twee erg verschillen in hun voorkeur. Het lijkt ons dan ook geen toeval dat Boogaart dit enkel illustreert met *aan het vliegen* en niet met *zat te vliegen*, terwijl hij eerder in zijn hoofdstuk wel beide vermeldde als ongrammaticaal.

¹⁶ In Tabel 6 worden frequenties die hoger zijn dan verwacht in *vet-cursief* weergegeven.

Hier zijn enkele mooie voorbeelden uit het INL corpus van een dergelijke, meer uitgebreide locatieve focus:

- (7)a. [*Achter hem*] lag Los Angeles te sputteren [*in een frituurmand van elektrische lichtjes*]
- b. de walvisribben staan [*in het maanlicht*] spookachtig-wit te glanzen [*op de graven*] [*rondom de kerk*] (INL)
- c. [*In het keukentje*] [*naast de knusse eetruimte*] staat de eigenaar [*achter een houtgestookt fornuis*] te koken met knuisten zo groot als kolenschoppen

Logischerwijze geven de verschillende locatieve bepalingen niet allemaal de precieze locatie van de handeling zelf weer, maar is er een soort van locatieve hiërarchie: *achter hem* in voorbeeld (7a) geeft de ruimere locatie voor *in een frituurmand*; *in het maanlicht* in (7b) is de ruimere locatie (weliswaar van een iets specialere aard) waarbinnen *rondom de kerk* gesitueerd moet worden dat op zijn beurt de ruimere locatie geeft van de graven; *naast de knusse eetruimte* in (7c) fungeert als referentiepunt voor *het keukentje* waarin het fornuis gelocaliseerd is *waarachter* de eigenaar staat. Als je het totale gewicht van al die locatieve bepalingen afzonderlijk zou rekenen, verkrijgen we dus een totaal van 648 bepalingen bij de POS-progressief ($557+(41*2)+(3*3)$) tegenover 139 ($113+(13*2)$) voor de PREP-progressief; dit verhoogt de percentages tot resp. 13,3% en 47,2%. Ondanks het optionele karakter van de locatieve bepaling bij de POS-progressief, geven de corpusvoorbeelden duidelijk aan dat ze niet enkel frequent maar ook vaak in erg ‘sillante’ vorm voorkomen in deze zinnen. De locatieve bepalingen die met de PREP-progressief voorkomen, beperken zich in hoofdzaak tot vagere (vaak anaforische) aanduidingen zoals bijv. *hier*, *daar*, locatief *er* of ruime locaties zoals *in Nederland*.

Kortom, de frequentie en de aard van de locatieve bepalingen bevestigen het meer beschrijvende karakter van de context waarin de POS-progressief gebruikt wordt: in de meest typische (en dus kenmerkende) gevallen, wordt de activiteit uitgedrukt door deze constructie gesitueerd in een (goed gedetailleerde) locatie.

2.4.3 Processuele bepalingen

Ten slotte zijn er ook nog wat we processuele bepalingen kunnen noemen die op één of andere manier een modificatie van de handeling zelf uitdrukken; ze kunnen bijvoorbeeld verwijzen naar de GRAAD (vb. *erg*), de PROGRESSIE (vb. *geleidelijk*, *langzaam(aan)*) of de WIJZE (vb. *efficiënt*) waarop de handeling plaatsvindt of uitgevoerd wordt. Ook hier valt een relevant verschil te noteren. In de POS-progressief zijn er 148 attestaties (11%) met dergelijke bepalingen; daarvan zijn er 132 (89%) bepalingen die iets zeggen over de WIJZE waarop de handeling wordt uitgevoerd, zoals *hevig* in voorbeeld (8a), of bepalingen die betrekking hebben op de Agens, zoals *geduldig* in

voorbeeld (8b), en die dus onrechtstreeks iets zeggen over de wijze waarop de handeling wordt uitgevoerd.

- (8)a. Aan de overkant van de sloot, helemaal op de hoek van het weiland, stond een koe hen **hevig** toe te loeien. Verderop bleek een andere koe in het gras te liggen (INL)
 b. ze stonden **geduldig** te wachten (INL).

Naast een positionele lezing (de positie van de koeien) illustreert voorbeeld (8a) overigens perfect het situationele karakter dat kenmerkend is voor de context waarin de POS-progressief voorkomt: het vertoont een duidelijke locatieve situering met 4 bepalingen: *aan de overkant van de sloot, helemaal op de hoek van het weiland, verderop, in het gras*. De toevoeging van *hevig* versterkt dat beschrijvende, haast narratieve karakter. Opvallend is dat bepalingen van GRAAD nauwelijks voorkomen bij de POS-progressief (1%) (vb. *Het publiek op de tribunes zit **wat** van de zon te genieten*) en als er één voorkomt, is het nagenoeg steeds het vage (*maar*) *wat*. De bepaling (*maar*) *wat* drukt (net zoals *rond* overigens in bijv. *Wat zit ik hier toch rond te lopen?*) een zekere doelloosheid uit, en ook dat is typisch voor de POS-progressief; het is één van de factoren die de negatieve associaties waaraan de ANS refereert mee verklaart.¹⁷ Er zijn in het INL corpus geen voorkomens van PROGRESSIE-bepalingen.

In de PREP-progressief zijn er in totaal 242 zinnen met processuele bijwoordelijke bepalingen (23%), maar daarvan is de distributie heel anders: 115 daarvan (48%) zijn bepalingen van GRAAD (vb. *Nederland is **flink** aan het vergrijzen*), 28 (12%) zijn bepalingen van PROGRESSIE (vb. *hoe ik mijn eigen leven **langzaam maar zeker** aan het kapotmaken was ; deze kennis is **snel** aan het verdwijnen; de rente in Nederland is **stapje voor stapje** aan het dalen*) en 25 (10%) zijn bepalingen van WIJZE (vb. *een film waaraan hij reeds vier jaar **diskreet** aan het werken was*). De rest is een eerder heterogene verzameling. Met andere woorden, de processuele bijwoordelijke bepalingen die bij de PREP-progressief voorkomen, hebben veel meer te maken met het proces zelf en hoe dit verloopt. De bepalingen van WIJZE geven weliswaar een overlapping met de POS-progressief, maar dat is net omdat deze bepalingen zich meestal op het kruispunt bevinden van handeling en agens: in het voorbeeld hierboven zegt *diskreet* zowel iets over het werken als over de agens, net zoals *hevig* in voorbeeld (8a) iets zegt over het loeien én over de koeien. De scheidingslijn tussen modificatie van de handeling dan wel van de agens is niet altijd duidelijk te trekken.

Als we al deze observaties betreffende de drie groepen van bijwoordelijke bepalingen (temporeel, locatief, en processueel) samenleggen, dan kunnen we daaruit besluiten dat de PREP-progressief duidelijk een meer **processuele** focus heeft (punctuele tijdsadverbialen, weinig frequente en weinig specifieke locatieve bepalingen, bijwoorden van graad en progressie), terwijl de POS-progressief

een meer *situationele* focus vertoont (ruimer tijds kader, saillante plaatsbepalingen, bepalingen van wijze en bepalingen van gesteldheid bij de Agens). De eerder vermelde observatie van Vismans dat de POS-progressief een ononderbroken handeling beschrijft, past ook in deze analyse: de POS-progressief komt bij voorkeur voor in een duidelijk identificeerbaar tijdruimtelijk kader dat als het ware een eenheid vormt, iets wat je in één camerashot kan vatten. Onderbroken handelingen passen veel moeilijker binnen zo'n kader.

Dit situationele karakter wordt overigens nog versterkt door bijkomend beschrijvende elementen. In de verschillende voorbeelden in (7) zien we enkele mooie illustraties: in (7a) is er bijvoorbeeld het opvallende beeld van de *frituurmand van elektrische lichjes*, de walvisribben in (7b) worden gezegd *spookachtig-wit* te glanzen, de eigenaar in (7c) wordt verder beschreven als iemand *met knuisten als kolenschoppen*. Dergelijke sterk beschrijvende elementen zijn frappant afwezig in de zinnen met de PREP-progressief waar, zoals gezegd, beschrijvende bijwoordelijke bepalingen nogal beperkt blijven; als ze al voorkomen, hebben ze betrekking op het verloop van de gebeurtenis zelf of op het precieze tijdstip ervan.

3 Besluit

De PREP- en de POS-progressief hebben onmiskenbaar een aantal kenmerken gemeen: (i) beide zijn ze frequent gebruikte manieren om een aan de gang zijnde handeling uit te drukken, (ii) beide zijn ze in principe ongrammaticaal met toestandswerkwoorden ("states") en (iii) beide zijn ze in oorsprong locatieve constructies die gegrammaticaliseerd zijn tot progressiefconstructies. Onze gedetailleerde corpusanalyse van geschreven taal toont duidelijk aan dat, ondanks deze gemeenschappelijke kenmerken, beide constructies een verschillende evolutie hebben gekend naar constructies die elk hun eigen semantiek in zich dragen. Uit de studie van de proportie van werkwoorden die in beide constructies voorkomen, bleek meteen dat de twee constructies een zeer lage overlappingsgraad kennen, slechts 10% van de werkwoorden (typefrequentie) komt in beide constructies voor. De distinctieve collostructionele analyse bevestigt deze verschillen, en geeft duidelijk aan dat beide constructies bij voorkeur voorkomen met een verschillend type werkwoorden. De POS-progressief heeft een duidelijke voorkeur voor statische, atelische werkwoorden (met *wachten* als exemplarisch werkwoord), de PREP-progressief heeft een duidelijke voorkeur voor telische werkwoorden, en m.n. deze die een verandering of een doelgerichte beweging uitdrukken (deze twee zijn uiteraard semantisch verwant), waarbij *worden* en *veranderen* als voorbeelden *par excellence* gelden.

¹⁷ In hun analyse van de Engelse *sit/stand/lie and V* constructie vermelden Newman and Rice (2004) dat het partikel *around* ook typisch is voor deze constructie en veelal verwijst naar niets doen, vb. *sitting around and doing nothing*.

De verdere analyse van de bijwoordelijke bepalingen die in de twee constructies voorkomen, bevestigen het verschillende semantische profiel van de constructies. De bepalingen die in de PREP-progressief voorkomen, hebben veelal betrekking op de evolutie van het (veranderings)proces zelf (de snelheid van progressie en de graad van verandering) of verwijzen naar een punctueel tijdstip (vb. *net op dat moment*). De bijwoordelijke bepalingen in de POS-progressief betreffen meestal locatieve toevoegingen of bepalingen die te maken hebben met de wijze waarop de Agens de handeling uitvoert. Andere elementen in de zin of ruimere context dragen ook vaak bij tot een beschrijvend karakter.

In een ruimer kader hebben we de verschillen tussen de twee constructies gekarakteriseerd als een verschil tussen een *processuele focus* (voor de PREP-progressief) en een *situationele focus* (voor de POS-progressief). Dit laatste kan gerelateerd worden aan het niet-progressief gebruik van de positiewerkwoorden in het Nederlands, vanuit onomasiologisch perspectief gezien dan. Om in het Nederlands de locatie van een entiteit uit te drukken, dan zal haast onvermijdelijk een positiewerkwoord gekozen worden. Je zegt bijvoorbeeld *Mijn sleutels liggen op de tafel* of *Het boek staat in het rek* en niet *Mijn sleutels zijn op de tafel* of *Het boek is in het rek*, die beide erg onidiomatisch (of zelfs helemaal foutief) klinken.¹⁸ Eenzelfde keuze lijkt zich voor te doen om een agens (of entiteit) te localiseren die ‘ bezig is ’ met een handeling: Nederlandstaligen zullen dan sterk geneigd zijn om een POS-progressief te gebruiken eerder dan een PREP progressief (ook al is deze niet altijd uitgesloten), vb.

- (9) a. Ik sta te wachten / Ik ben aan het wachten.
 b. Ik sta in de rij te wachten / ?Ik ben in de rij aan het wachten.

De locationele (of situationele) semantiek hoeft niet steeds expliciet uitgedrukt te worden door een bijwoordelijke bepaling van plaats (zoals in dit voorbeeld), maar kan meer impliciet gecodeerd zijn in de context. De focus op de agens of op de wijze waarop hij/zij de handeling uitvoert eerder dan op de progressie van het proces zelf passen ook in dit plaatje: de agens is de gelocaliseerde entiteit in de ruimere situationele context van de handeling.

Het verschil tussen de twee constructies kan verder nog geïllustreerd worden aan de hand van een laatste minimaal paar (zonder toevoeging van enige bepalingen):

- (10) a. Het schip ligt te roesten
 b. Het schip is aan het roesten

¹⁸ Het gebruik van *zijn* in dergelijk contexten is niet altijd even onidiomatisch, zeker niet in vragen (vb. *Waar zijn mijn sleutels?*). Ook in mededelende zinnen komt echter ook het werkwoord *zijn* soms voor en de motivatie hiervoor is niet altijd even makkelijk te achterhalen. Lemmens & Perrez 2010, 2012 presenteren een discussie over het gebruik van *zijn* in de producties van Franstalige leerders van het Nederlands, waar het vooral de *accumulatie* van *zijn* is die onidiomatisch overkomt eerder dan een individueel gebruik.

Beide geven aan dat het schip onderhevig is aan een aan de gang zijnde verandering (roesten) en kunnen, zonder contextuele toevoeging, allicht inwisselbaar lijken. Toch hebben ze elk hun eigen semantische stempel, die zelfs als metonymisch kan geduid worden: (10a) zegt eigenlijk iets over het schip en doet dat door meer specifiek te verwijzen naar het roesten van het materiaal waaruit het gemaakt is; het roesten van het metaal staat dan voor het algehele verval van het schip (*pars pro toto*); waarschijnlijk is niet enkel de roest een probleem, maar de motor of instrumenten werken allicht ook niet meer, het schip is versleten en wordt niet meer gebruikt, enz. Vandaar ook de negatieve connotatie: de zin is een (negatief) oordeel over het hele schip (een soort van “zooming out”, naar wat in de filmwereld een “long shot” wordt genoemd: roest < schip), niet enkel over het roesten. De zin in (10b) zegt eigenlijk iets over het metaal, maar doet dat via metonymische verwijzing naar het schip (*totum pro parte*). Het is dus eerder een “zooming in” op het roestproces (een filmische “close-up”, met andere woorden: schip > roest). Een inspecteur die het metaal onderzoekt zal mogelijks zeggen *Het schip is aan het roesten*, maar niet zo gauw *Het schip ligt te roesten* precies omdat de focus in die context te sterk toegespitst is op het proces zelf.

Kortom, zelfs zonder al de contextuele elementen die de processuele of situationele focus mede bepalen of versterken, is het duidelijk in welke mate deze twee constructies een eigen semantisch profiel hebben. De corpusstudie van geschreven materiaal die wij hier hebben gepresenteerd, geeft o.i. een voldoende solide basis om dit semantisch onderscheid te schragen. Toch is het aangewezen om dit onderzoek nog verder te verfijnen. Ten eerste is het nodig om bijkomende parameters in de analyse op te nemen. We denken hier bijvoorbeeld aan de aanwezigheid van temporele bijzinnen die iets zeggen over de ruimere situatie waarin een handeling gesitueerd moet worden, vb. *Ik was net een boek aan het lezen, toen hij binnen kwam* of *De twee agenten werden neergeschoten terwijl ze zaten te eten in een restaurant*. Soms komt de progressief voor in de temporele bijzin, soms in de hoofdzin. Deze twee factoren (de aanwezigheid van een temporele bijzin en de status van de zin waarin de progressief voorkomt) werden nog niet opgenomen in onze vergelijkende studie. Vervolgens lijkt het ons ook nuttig om bijkomende narratieve elementen mee op te nemen, andere dan de bijwoordelijke bepalingen die wel werden meegerekend; denk bijvoorbeeld aan de extra beschrijving van de agens *met knuisten als kolenschoppen* uit voorbeeld (7c). Zodra al deze parameters gecodeerd zijn, kan bijvoorbeeld via een multifactoriële analyse een scherper beeld verkregen worden van welke factoren het semantische profiel het meest significant bepalen.

Het is echter niet altijd evident om enkel op basis van geschreven materiaal dergelijke uitgebreide contextuele gegevens en/of nuances te achterhalen (of te reconstrueren op basis van (kortere) concordanties). Een uitbreiding naar gesproken taal dringt zich dus op, die verder gaat dan bijvoorbeeld een analyse van het Corpus Gesproken Nederlands (hoewel dit laatste op zich niet

oninteressant is). Deze contextuele factoren worden immers niet altijd verbaal gecodeerd, maar worden vaak uitgedrukt in een andere modus, zoals gebaren (zie bijv. Peyré & Lemmens 2012). Verdere studies met multimodale inslag zullen dus nodig zijn om de hier geschetste verschillen verder aan de realiteit te toetsen.

Een nauwkeurige analyse van synchroon taal materiaal, zoals we die hier hebben beschreven, kan dus wel degelijk belangrijke antwoorden suggereren met betrekking tot de grammaticalisatie van de twee belangrijkste progressiefconstructies in het Nederlands. Door te kijken naar hun huidig gebruik, kan men zien in welke graad de grammaticalisering zich heeft voltrokken en in hoeverre semantische persistentie een rol speelt. Uit onze analyse blijkt dat het locatieve karakter van de positiewerkwoorden duidelijk blijft doorwerken in het gebruik van de POS-progressief. Hoewel de positiewerkwoorden in deze gegrammaticaliseerde constructie weliswaar niet vaak meer verwijzen naar een lichaamshouding of naar de oriëntatie van de onderwerpsreferent, blijft een locatieve of situationele focus een wezenlijk kenmerk van de POS-progressief. Uiteraard blijft het nodig om via een zorgvuldige diachrone analyse (zoals voorgesteld in Lemmens 2014) het precieze verloop van de grammaticalisatie van beide constructies uit te tekenen.

Bibliografie

- Beekhuizen, Barend (2010).** On Abstraction in Construction Grammar. MA Thesis, Universiteit Leiden. <https://sites.google.com/site/barendbeekhuizen/thesis>.
- Behrens, B., Flecken, Monique & Carroll, Mary. (2013).** Progressive attraction: on the use and grammaticalization of progressive aspect in Dutch, Norwegian and German. *Journal of Germanic Linguistics* 25, 95–136.
- Bertinetto, Pier Marco (1994).** Statives, progressives and habituals: Analogies and divergencies. *Linguistics* 32, 391-423.
- Boogaart, Ronny (1991).** Progressive Aspect in Dutch. In: Driekoningen, F. & A. van Kemenade (red.). *Linguistics in the Netherlands 1991*. Amsterdam: Benjamins, 1-9.
- Boogaart, Ronny (1999).** Aspect and temporal ordering. A contrastive analysis of Dutch and English. Doctoraal proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Booij, Geert (2010).** *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Brisau, André. 1969.** English Progressive Tenses and Their Dutch Equivalents. *Studia Germanica Gandensia* 11, 73-85.
- Bybee, Joan L., (2010).** *Language, Usage, and Cognition*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Bybee, Joan L., Revere Perkins, & William Pagliuca (1994).** *The evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality*. Chicago: Chicago University Press.
- Comrie, Bernard (1976).** *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ebert, Karen H. (2000).** Progressive markers in Germanic languages. Tense and Aspect in the Languages of Europe. In: Östen Dahl (red.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 605-653.
- Gibbs, Raymond W. et al. (1994).** Taking a Stand on the Meanings of Stand: Bodily Experience as Motivation for Polysemy. *Journal of Semantics* 11, 231-251.
- Goldberg, Adèle. (2006).** *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.

- Groot, Casper de (1995).** De absentief in het Nederlands: een grammaticale categorie. *Forum der letteren* 36, 1-18.
- Haeseryn, W., K. Romijn, Guido Geerts, Jaap de Rooij & Maarten C. van den Toorn (1997).** *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi, & Friederike Hünemeyer (1991).** *Grammaticalisation: A Conceptual Framework*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Hilpert, Martin. (2014).** *Construction Grammar and its application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hopper, Paul J. (1991).** "On some principles of grammaticization". In: Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine, (red.). *Approaches to Grammaticalization*, Vol. I. Amsterdam: John Benjamins, 17-36.
- Kuteva, T. (1999).** On 'sit'/'stand'/'lie' auxiliation. *Linguistics* 37, 191-213.
- Kilgariff, Adam (2005).** Language is never, ever, ever, random. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 1: 263-276.
- Lemmens, Maarten. (2002a).** The semantic network of Dutch *zitten*, *staan*, and *liggen*, In: Newman, John. (ed.) *The Linguistics of Sitting, Standing, and Lying*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 103-139.
- Lemmens, Maarten. (2002b).** Over de gemotiveerde alomtegenwoordigheid van *liggen*, *zitten* en *staan* : linguïstische en didactische perspectieven. In: Hiligsmann, Ph. (ed.), *Le néerlandais en France et en Belgique francophone : approches scientifiques, approches didactiques*. Collection UL3 Travaux et recherches, Université Lille 3, France, 91-114.
- Lemmens, Maarten. (2005).** Aspectual posture verb constructions in Dutch. *Journal of Germanic Linguistics* 17.3, 183-217.
- Lemmens, Maarten. 2006a.** Caused posture: experiential patterns emerging from corpus research. In Stefanowitsch, A. & Gries, S. (red.) *Corpora in Cognitive Linguistics. Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis*. Berlin: Mouton de Gruyter, 261-296.
- Lemmens, Maarten. (2006b.)** Analyse cognitive des verbes de placement en néerlandais. In Hiligsmann, Ph. e.a. (red.), *Neerlandistiek in Frankrijk en in Franstalig België / Les études néerlandaises en France et en Belgique francophone. Langages et expressions*, Université catholique de Louvain, 131-150.
- Lemmens, Maarten. (2012).** Variatie en verankering bij progressiefconstructies in het Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 17: 284-291.
- Lemmens, Maarten. (2014).** Contrastive psycholinguistic and multi-modal study of the cognitive impact of posture verbs and its implications for second language learning. ANR project proposal.
- Lemmens, Maarten & Dan I. Slobin. (2008).** Positie- en bewegingswerkwoorden in het Nederlands, het Engels en het Frans *Verlagen van de Handelingen van de Nederlandse Academie voor Taal- en letterkunde*. (ed. Ph. Hiligsmann).
- Lemmens, Maarten & J. Perrez. (2010).** On the use of posture verbs by French-speaking learners of Dutch: a corpus-based study, *Cognitive Linguistics* 21, 315-347.
- Lemmens, Maarten & J. Perrez. (2012).** A quantitative analysis of the use of posture verbs by French-speaking learners of Dutch *Cognitextes* 8, <http://cognitextes.revues.org/609>.
- Leys, Odilon (1985).** De constructie *staan te* + infinitief en verwante constructies. *Verlagen en Mededelingen van de Koninklijke Akademie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 3, 265-277.
- Lødrup, Helge (2002).** Norwegian pseudocoordinations *Studia Linguistica* 56, 121-143.
- Mufwene, Salikoko S. (1984).** *Stativity and the progressive*. Bloomington, Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- Newman, John (red.) (2002).** *The Linguistics of Sitting, Standing, and Lying*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

- Newman, John & Sally Rice (2004).** English SIT, STAND, and LIE: patterns of usage and their experiential motivations. *Cognitive Linguistics* 15, 351-396.
- Peyré, Mathilde & Maarten Lemmens (2012).** Gesture and speech interaction in locative descriptions in English and French. *Journée d'Etudes AFLiCo MULTIMODALITE et CORPUS*, Université Sorbonne Nouvelle Paris 3, 23-24 maart.
- Schmidt, Hans-Jörg & Helmut Küchenhoff (2013).** Collostructional analysis and other ways of measuring lexicogrammatical attraction: Theoretical premises, practical problems and cognitive underpinnings. *Cognitive Linguistics* 24: 531-577.
- Serra Borneto, Carlo (1996).** *Liegen* and *stehen* in German: A study in horizontality and verticality. In: E. Casad, (red.), *Cognitive Linguistics in the Redwoods*, Berlin: Mouton de Gruyter, 458-505.
- Sinclair, John M. (1991).** *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Song, Jae Jung (2002).** The posture verbs in Korean. In: Newman, John (red.), *The Linguistics of Sitting, Standing, and Lying*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 359-385.
- Strang, Barbara M. H. (1982).** Some aspects of the history of the *be + ing* construction. In: J. Anderson (red.), *Language Form and Linguistic Variation*. Amsterdam: John Benjamins, 427-474.
- van Beek, Gercoline, Monique Flecken & Marianne Starren (2013).** Aspectual perspective taking in event construal in L1 and L2 Dutch. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 51, 199-227.
- Van den Toorn, Maarten C. (1972).** Over de semantische kenmerken van staan, liggen en zitten. *De Nieuwe Taalgids* 6: 459-464.
- Van Oosten, Jeanne (1984).** Sitting, Standing and Lying in Dutch: A Cognitive Approach to the Distribution of the Verbs *Zitten*, *Staan*, and *Liggen*. In: Jeanne van Oosten & Johan Snapper (eds.). *Dutch linguistics at Berkeley*, Berkeley: UCB, 137-160.
- Van Pottelberghe, Jeroen (2002).** Nederlandse progressiefconstructies met werkwoorden van lichaamshouding. *Nederlandse Taalkunde* 7, 142-174.
- van Voorst, Jan (1988).** *Event structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Vendler, Zeno (1967).** *Linguistics in philosophy*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Verhagen, Arie (2005).** Constructiegrammatica en 'usage based' taalkunde. *Nederlandse Taalkunde* 10, 197-222.
- Vismans, Roel (1982a).** Durative constructions in Modern Dutch In: August J. Fry, J. Lachlan Mackenzie & Richard Todd *Free University Studies in English. A collection of Essays and Working Papers*, 243-265.
- Vismans, Roel. (1982b).** Duratieve constructies in het Nederlands in vergelijking met de Engelse *progressive* *Linguistische en socio-culturele aspecten van het taalonderwijs. Handelingen van het 2^e Fakulteitscolloquium*, Rijksuniversiteit Gent.